

Analysis of Conceptual Metaphors of Women in Iranian Legends

Somaye aghababaei¹

Recived:5/7/2021

Accepted: 15/3/2022

Abstract

In this research, Iranian fairy tales whose destination field is "woman" and words related to it are examined to use this theory in these stories and to know the source domains and destination domains of the widely used, cognitive characteristics, cultural and social constructions, worldviews and prevailing thoughts. In this research, 85 stories are analyzed, among which 128 conceptual metaphors with the destination domain of woman are extracted. Based on the research results in Iranian legends, 11 source domains, including plants, animals, objects, food, fruits, natural elements, etc., have been used to conceptualize woman. These source domains in relation to women sometimes carry a positive meaning such as the vitality and comfortingness of a woman, life-giving, unity and popularity, and sometimes a negative meaning such as evilness. They convey a oppressive and harmful nature about women. Finally, the prevailing attitude towards women in these legends is traditional and stereotyped.

Keywords: *conceptual metaphor of woman, Iranian legends and conceptual metaphors , The metaphor of women and girls in popular literature, Analysis of Iranian legends and literary theories.*

¹ Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Allame Tabataba'e University, Tehran, Iran, aghababaei.somaye@atu.ac.ir
<https://orcid.org/0000-0003-0961-6015>

Extended Abstract

1. Introduction

Cognitive Linguistics is one of the new trends in linguistics that was proposed in the 1970s. The main core of this type of linguistics is linguistic knowledge as a part of general human knowledge (Safawi, 2007: 364). Simultaneously with introduction of this theory, the metaphor has also been expressed as one of the central and main topics of this theory, Because in this theory, conceptual metaphors express the relationship between human mind and language (Afrashi et al., 2014: 44). In fact, conceptual metaphors that are examined in the layers of the mind are not completely represented in language, but are also present in the cultures and symbols of a nation. In cognitive theory, metaphors act as a tool to communicate different thoughts in the mind, which can be discovered and explained by examining the linguistic representations of conceptual metaphors such as patterns in the conceptual structure of words and metaphors. It turns (ibid.). Iranian legends express the intellectual, cultural and social foundations of a period, and studying them based on principles of cognitive theory and conceptual metaphors leads to the extraction and understanding of the intellectual and principles of its people. period and decade. Therefore, this research aims to understand and extract the dominant thoughts and ideological bases in the legends regarding the conceptual field of women by examining Iranian legends based on conceptual metaphor.

Page | 2

Research Question(s)

1. What are the conceptual metaphors related to the destination domains of women in Iranian legends?
2. Have the source domains and destination domains in Iranian legends in connection with the concept of woman been used to convey the prevailing thinking and ideology?
3. How is the position of women and the type of attitude towards it represented in Iranian legends?

2. Literature Review

Conceptual metaphor theory was put forward in a coherent way by Lakoff and Johnson (1980) with the publication of *Metaphors We Live By*. These two researchers introduced metaphor as one of the characteristics of the conceptual system of the human mind and considered it as a tool that can be used to gain a deeper understanding of world phenomena. Afrashi (2014: 42) points out that Lakoff in the

book *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind* (1987) and in the article "Contemporary Theory of Metaphor" (1993) expands and explains the theory of cognitive metaphor. In the field of conceptual metaphors and cognitive theory, researches have been conducted in Persian language, and each of these researches have paid attention to a specific conceptual field. For example, articles by Shahri (2012), Safavi (2003), and Rezaei and Moghimi (2015) have also explained this theory. One of the books is Safavi's book (2008), in parts of which cognitive topics and conceptual metaphors are discussed. In the field of conceptual metaphor related to the semantic field of women in poems and stories, many articles have been written, for example, the article "Conceptual metaphor of women in fiction literature of the eighties based on the approach of critical analysis of metaphor" by Asghari and others (2020), the article "Female Conceptual Metaphors in the Poems of Forough Farrokhzad and Ghada samman" by Zohrevand and others (2018), the article "Conceptual Metaphors of Women in the Poems of Forough Farrokhzad" by Ghasemi (2015) and others. It should be noted that no research has been done on conceptual metaphors in Iranian legends, especially in relation to the conceptual field of women

3. Methodology

In this descriptive-analytical research, the data were collected from the *Fables of Iranian Folklore* and analyzed in a quantitative-qualitative way. In fact, after the theory of cognitive linguistics and cognitive semantics was explained, based on this theory, along with the explanation of the conceptual metaphor and its function in Iranian legends, the stories that focus on the concept of woman are extracted and analyzed, which includes 85 stories from the book *Farhang-e Afsaneha-ye mardom-e Iran* (2000), volumes 5 and 6 by Ali Ashraf Darvishian and Reza Khandan. In following, a classification of conceptual metaphors in legends and an analysis of the dominant ideology in them are presented, and research questions are answered in the context of conceptual metaphor.

4. Results

Examining the metaphorical schemas of Iranian legends with the destination domain of woman reveals the prevailing view in these stories and legends about women. In other words, the concepts expressed in the source domains of these legends express the influence of the social and cultural conditions of Iran, which have been recorded

in the minds of different eras. Based on the research data, it was found that in Iranian legends, in order to conceptualize of the destination domain of woman, from the source domains such as plants, animals, food, fruits, objects, religion, demons and fairies, tools and devices and natural phenomena are used. In the schemas in these legends, the selected source domains such as objects, animals, plants and natural phenomena reveal the attitude of these legends towards women. Some areas of concrete origin, in connection with the concept of woman, express positive meanings such as the vitality and comfortingness of a woman, her passion and life-giving, her unity, her invigoratingness, her kindness, being oppressed, her chastity and her popularity. Sometimes, in some cases, reprehensible meanings have been drawn in connection with the concept of woman, such as being evil, sad, destructive, oppressive, harmful, etc.

References

- Afrashi, Azita and others (2014), "Conceptual metaphors in Persian language: cognitive and corpus-oriented analysis", *Language Studies*, vol. 6, no. 2, pp. 39-61.
- Asghari, Shirin, Golfam, Arslan and Farazandepour, Faezeh (2019), "Conceptual metaphor of women in fiction literature of the eighties based on the approach of critical analysis of metaphor", *Sociolinguistics*, vol. 3, no. 2, pp. 37-48.
- Bahmanyar, Ahmad (1990), *Bahmanyar's story*, Tehran: University of Tehran.
- Darvishian, Ali Ashraf and Khandan, Reza (2001). *The culture of legends of Iranian people*, vols. 5 and 6. Tehran: Ketab-o-Farhang.
- Dehkhoda, Ali Akbar, (1998), *Dehkhoda Dictionary*, Tehran: University of Tehran.
- Evans, Vyvyan and Green, Melanie (2006). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ghasemi, Zahra (2014). "Examination of conceptual metaphors of women in Forough Farrokhzad's poems", *Lyrical language and literature studies*, vol. 5, no 16, pp. 25-36.
- Hoshangi, Hossein and Seifi Pargo, Mahmoud, (2008), "Conceptual metaphors in the Qur'an from the perspective of cognitive linguistics", *Journal of Sciences and Education of the Holy Qur'an*, vol. 1, no. 3, pp. 9-34.

- Lakoff, G, (1987), *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Lakoff, G, (1993), "The contemporary theory of metaphor", In A. Ortony (ed.), *Metaphor and thought* (pp. 202–251), Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. and Johnson, M, (2003), *Metaphors we Live By*, London: The University of Chicago Press.
- Payandeh Langroudi, Mahmoud (1995), *A collection of proverbs and idioms of Gil and Daylam*, Tehran: Soroush.
- Rasakh Mohand, Mohammad, (2009), *An Introduction to Cognitive Linguistics, Theories and Concepts*, Tehran: SAMT.
- Rezaei Mohammad and Moghimi, Narjes (2012), "Study of Conceptual Metaphors in Persian Proverbs", *Rhetorical Language Studies*, vol. 4, no. 8, pp. 91-116.
- Rezaei, Abdullah, (2002), *Folk Literature of Bushehr Province*, Bushehr: Shoru'.
- Rezaei, Abdullah, (2008), *Proverbs of Bushehr Province*, Bushehr: Shoru'.
- Safavi, Koresh, (2007), *An Introduction to Semantics*, Tehran: Sure-ye Mehr.
- Safavi, Koresh, (2012), "A discussion about image designs from the perspective of cognitive semantics", *Farhangestan*, vol. 6, no. 1, pp. 65-85.
- Selahshor, Soheila, (1998), *the best Iranian proverbs*, Tehran: Arvand.
- Shahri, Bahman, (1912), "Links between metaphor and ideology", *Literary Criticism Quarterly*, vol. 5, no. 19, pp. 59-76.
- Shamisa, Siros, (2006), *Bayan*, Tehran: Mitra.
- Zohravand, Saeed and Jabarpour, Hossein (2017). "Feminine Conceptual Metaphors in the Poetry of Forough Farrokhzad and Ghade Alsmán", *Comparative Literature*, vol. 10, No. 19, pp. 113-134.

فصلنامه

سال ۲۱، شماره ۸۳، بهار ۱۴۰۳، ص ۹-۳۳

مقاله پژوهشی

DOI: <https://doi.org/10.2634/Lire.21.83.9>

تحلیل استعاره‌های مفهومی زن در افسانه‌های ایرانی

دکتر سمیه آقابابایی*

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۵/۱۴

چکیده

در این مقاله، برآنیم با بررسی افسانه‌های ایرانی، که حوزه مقصد آنها «زن» و واژه‌های هم‌حوزه با آن است با شناخت حوزه‌های مبدأ و مقصد پرکاربرد به ویژگیهای شناختی، ساختهای فرهنگی، اجتماعی، جهان‌بینی‌ها و تفکرات غالب موجود در افسانه‌ها دست یابیم. جامعه آماری این پژوهش، شامل ۸۵ افسانه از کتاب فرهنگ افسانه‌های مردم ایران (۱۳۸۰) جلد‌های پنجم و ششم از علی اشرف درویشیان و رضا خندان است. روش تحلیل داده‌ها کمی است که بعد از ارائه آمار و بسامد به تحلیل کیفی داده‌ها نیز پرداخته شده است. از مجموعه بررسی شده، ۱۲۸ استعاره مفهومی با حوزه مقصد زن و دختر استخراج شده است. نتایج بیانگر این است که نگرش غالب به زن در این افسانه‌ها سستی و کلیشه‌ای است؛ به عبارتی در افسانه‌های ایرانی برای مفهوم‌سازی زن از یازده حوزه مبدأ گوناگون مانند «گیاه»، «حیوان»، «شیء»، «غذا»، «میوه»، «عناصر طبیعی» و... استفاده شده است که هر واژه منتخب در حوزه مبدأ، معانی ضمنی خاصی را به مخاطب القا می‌کند. سرانجام، حوزه‌های مبدأ مرتبط با زنان در این افسانه‌ها بیانگر

۹

فصلنامه پژوهشهای ادبی سال ۲۱، شماره ۸۳، بهار ۱۴۰۳

* استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبائی تهران ایران - نویسنده مسئول

aghababaei.somaye@atu.ac.ir

<https://orcid.org/0000-0003-0961-6015>

Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

بار معنایی مثبت چون «سرزندگی و آرامش بخش بودن زن»، «حیات بخشی»، یگانگی و محبوب بودن» او و هم‌چنین بار معنایی منفی مانند «پلید و شیطانی بودن او»، «غم‌آور»، «ستمگر و آسیب‌رساننده بودن او» است.

کلیدواژه‌ها: استعاره مفهومی زن، افسانه‌های ایرانی و استعاره مفهومی، استعاره زن و دختر در ادبیات عامه، تحلیل افسانه‌های ایرانی و نظریات ادبی.

۱. مقدمه

۱-۱ موضوع و طرح مسأله

زبان‌شناسی شناختی^۱ از جمله گرایش‌های نوین زبان‌شناسی است که در دهه ۱۹۷۰ میلادی مطرح شد. «هسته اصلی این نوع زبان‌شناسی، دانش زبانی به عنوان بخشی از شناخت عام انسان است» (صفوی، ۱۳۸۷: ۳۶۴). با مطرح شدن این نظریه شناختی، بحث استعاره نیز به عنوان یکی از موضوعات کانونی و اصلی این نظریه بیان شده است؛ زیرا در این نظریه، استعاره‌های مفهومی به بیان روابط میان ذهن و زبان انسان می‌پردازد (افراشی و دیگران، ۱۳۹۴: ۴۴). در واقع استعاره‌های مفهومی^۲، که در لایه‌های ذهن مورد بررسی قرار می‌گیرد به صورت کامل بازنمود زبانی نمی‌یابد، بلکه در فرهنگها و نمادهای هر ملت نیز حضور می‌یابد. استعاره‌ها در نظریه شناختی استعاره‌ها به عنوان ابزاری برای ارتباط اندیشه‌های مختلف در ذهن عمل می‌کنند که با بررسی بازنمودهای زبانی استعاره‌های مفهومی همچون الگوهای موجود در ساختار مفهومی واژه‌ها و استعاره‌ها عملکردشان کشف و تبیین می‌شود (همان).

افسانه‌های ایرانی به عنوان بخشی از ادبیات، بیانگر مبانی فکری و فرهنگی و اجتماعی در یک دوره است که بررسی آنها با اصول و مبانی نظریه شناختی و عملکرد استعاره‌های مفهومی، سبب استخراج و درک اصول اندیشگانی و فکری مردم آن دوره و دهه می‌شود. بنابراین در این پژوهش برآنیم با بررسی افسانه‌های ایرانی بر اساس استعاره مفهومی، تفکرات غالب و مبانی ایدئولوژی افسانه‌ها را نسبت به حوزه مفهومی زن درک و استخراج کنیم.

۱-۲ مبانی نظری

مبانی نظری مقاله در چهارچوب آرای نظریه زبان‌شناسی و معنی‌شناسی شناختی است.

پرسش‌های پژوهش عبارت‌است از:

- حوزه مقصد زن در افسانه‌های ایرانی با چه حوزه‌های مبدئی در ارتباط است؟
- نوع انتخابی حوزه‌های مقصد و مبدأ افسانه‌های ایرانی در ارتباط با مفهوم‌سازی زن، چه نوعی از تفکر و ایدئولوژی غالب را بیان کرده‌اند؟
- جایگاه زن و نوع نگرش به آن در ساختهای مفهومی افسانه‌های ایرانی چگونه بازنمایی شده است؟

۱-۳ روش پژوهش

در این پژوهش توصیفی - تحلیلی، داده‌ها به روش کتابخانه‌ای از دو جلد کتاب فرهنگ افسانه‌های مردم/ایران جمع‌آوری، و با روش کمی - کیفی تحلیل شد. در واقع پس از اینکه نظریه زبانشناسی شناختی و معنی‌شناسی شناختی شرح داده شد بر اساس این نظریه در کنار توضیح رویکرد استعاره مفهومی و عملکرد آن در افسانه‌های ایرانی، داستانهایی که بر مفهوم زن و دختر دلالت دارد، استخراج، و بررسی شد. جامعه آماری پژوهش شامل دو جلد (جلدهای پنجم و ششم) از کتاب فرهنگ افسانه‌های مردم/ایران (۱۳۸۰) از علی اشرف درویشیان و رضا خندان است. این کتاب در ۱۹ جلد به صورت الفبایی تنظیم شده است. جلد پنجم شامل داستانهایی است که با ترتیب الفبایی حرف «د» گردآوری شده و ۱۵۱ داستان را در بر گرفته است. جلد ششم نیز ۱۰۱ داستان را در بر می‌گیرد که نام داستانها به ترتیب الفبایی با حرف «ر» و «ز» تنظیم شده است. از میان ۲۵۲ داستان این دو جلد، داستانهایی بررسی شده‌است که موضوع محوری یا نام و عنوان داستان در ارتباط با زن و واژه‌های هم‌حوزه با آن است. بر این اساس ۸۵ داستان با عنوان و موضوع محوری زن و دختر از این دو مجموعه مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در ادامه، دسته‌بندی‌ای از استعاره‌های مفهومی در افسانه‌ها و تحلیلی از ایدئولوژی غالب در آنها ارائه، و در چهارچوب استعاره مفهومی به پرسش‌های پژوهش پاسخ داده شده است.

۱-۴ پیشینه پژوهش

نظریه استعاره مفهومی به صورت منسجم از سوی لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) با انتشار کتاب استعاره، چیزی که با آن زندگی می‌کنیم، مطرح شد. این دو پژوهشگر، استعاره را جزو ویژگیهای نظام مفهومی ذهن انسان معرفی کردند و آن را ابزاری در نظر گرفتند

که با آن می‌توان به درک عمیقتری از پدیده‌های دنیا رسید. افراشی (۱۳۹۴: ۴۲) اشاره می‌کند لیکاف در کتاب *زنان، آتش و چیزهای خطرناک: آنچه مقوله‌ها در مورد ذهن آشکار می‌کنند* (۱۹۸۷) و در مقاله «نظریه معاصر استعاره» (۱۹۹۳) به بسط و توضیح نظریه استعاره شناختی می‌پردازد. پژوهشهایی در زمینه استعاره‌های مفهومی و نظریه شناختی در زبان فارسی انجام شده که هر یک از این پژوهشها به حوزه مفهومی خاصی توجه کرده‌است؛ از جمله کتابها می‌توان به کتاب *درآمدی بر معنی‌شناسی صفوی* (۱۳۸۷) اشاره کرد که در بخشهایی از آن به مباحث شناختی و استعاره مفهومی پرداخته شده است. افراشی (۱۳۹۷) در کتاب *استعاره و شناخت در نه فصل، استعاره مفهومی را در زبان‌شناسی شناختی و ارتباط آن با ابعاد مختلف ادبیات و فرهنگ تبیین کرده‌است*. کتاب *زبان استعاری و استعاره‌های مفهومی* از رضا داوری اردکانی و دیگران (۱۳۹۳) شامل مجموعه مقالاتی است که در آن نویسندگان به ارتباط استعاره مفهومی با مباحثی چون «زبان»، «معرفت‌شناسی»، «آیات قرآن»، «ظهور زبان استعاری مفهومی برای آینده»، «کلام دینی و عرفانی» و «گفتمان‌شناسی انتقادی» پرداخته‌اند. قائمی‌نیا در کتاب *استعاره‌های مفهومی و فضاهای قرآن* (۱۳۹۶) در دوازده فصل، فضاهای مختلف استعاری قرآن کریم را بیان کرده‌است.

مقالاتی هم به زبان فارسی نگاشته شده است که مبانی نظری استعاره مفهومی را توضیح داده‌اند؛ برای نمونه می‌توان به مقاله شهری (۱۳۹۱) با عنوان «پیوندهای میان استعاره و ایدئولوژی»، مقاله «بحثی درباره طرحهای تصویری از دیدگاه معنی‌شناسی شناختی» از صفوی (۱۳۸۲) و مقاله «بررسی استعاره‌های مفهومی در ضرب‌المثل‌های فارسی» از رضایی و مقیمی (۱۳۹۴) اشاره کرد. حسن‌زاده و حمیدفر (۱۳۹۹) نیز در مقاله «استعاره ادبی و استعاره مفهومی» به بیان تفاوت‌های نظری میان این دو دیدگاه به استعاره پرداخته‌اند. هم‌چنین براتی (۱۳۹۶) در مقاله «بررسی و ارزیابی نظریه استعاره مفهومی»، بحث نظری استعاری مفهومی را بررسی و تحلیل کرده است. مقالات بسیاری در زمینه استعاره مفهومی مرتبط با حوزه معنایی زن در اشعار و داستانها نوشته شده است که می‌توان برای نمونه به مقاله قاسمی و خراسانی (۱۳۹۷) با عنوان «نقش تعلیمی استعاره-های مفهومی زن در شعر پروین اعتصامی» اشاره کرد. در این مقاله با بررسی نقش تعلیمی طرحواره‌های استعاری به تحلیل ساختار ذهنی و ایدئولوژیک پروین اعتصامی

پرداخته شده است. در مقالات دیگری مانند «استعاره مفهومی زن در ادبیات داستانی دهه هشتاد بر اساس رویکرد تحلیل انتقادی استعاره» از اصغری و دیگران (۱۳۹۹)، مقاله «استعاره‌های مفهومی زنانه در شعر فروغ فرخزاد و غاده‌السمان» از زهره‌وند و دیگران (۱۳۹۷) و مقاله «استعاره مفهومی زن در شعرهای فروغ فرخزاد» از قاسمی (۱۳۹۴) به بررسی مفهوم‌سازی عنصر زن از دیدگاه نویسندگان و شاعران زن توجه شده است. مقاله دیگری با عنوان «تصویرسازی زنان عامه از «زن بودگی» در اینستاگرام فارسی از طریق استعاره‌های مفهومی» از بیچرانلو و بوالی (۱۴۰۰) است که در آن نویسندگان به تحلیل حوزه‌های مرتبط با زن مانند «خداگونگی»، «عاطفه»، «ناتوانی»، «قدرت»، «اشیا»، «طبیعت» و غیره پرداخته‌اند. در کنار توجه به مفهوم استعاری زن در متون داستانی به موضوعات و مفاهیمی دیگری نیز در این متون توجه شده است؛ مثلاً مهدی‌پور و شهبازی (۱۳۹۹) در مقاله «بررسی استعاره‌های مفهومی در داستانهای کوتاه ایرانی»، مفاهیمی استعاری مانند «ترس»، «درد» و «شادی» را در آثار سیمین دانشور بررسی کرده‌اند. باید توجه کرد که درباره استعاره‌های مفهومی افسانه‌های ایرانی بویژه در ارتباط با حوزه مفهومی زن تاکنون پژوهشی انجام نشده است.

۲. زبانشناسی شناختی

ریشه دیدگاه زبانشناسی شناختی را می‌توان در آرا و مباحث زبانی و علوم شناختی، خصوصاً مباحثی چون بررسی مقوله‌بندی در ذهن انسان و روانشناسی گشتالتی مشاهده کرد (ایوانز و گرین، ۲۰۰۶: ۳ در راسخ مهند، ۱۳۹۳: ۶). در واقع زبانشناسی شناختی رویکردی است به مطالعه زبان بر اساس تجربیات ما از جهان، نحوه درک و شیوه مفهوم‌سازی. بنابراین، مطالعه زبان از این نگاه، مطالعه الگوهای مفهوم‌سازی است. با مطالعه زبان می‌توان به ماهیت و ساختار افکار و آرای ذهن انسان پی برد (راسخ مهند، ۱۳۹۳: ۶ و ۷).

در این نظریه در مطالعه نحوه هر زبانی باید به معنی واحدهای زبان نیز پرداخت؛ زیرا بدون توجه به این معنی نتیجه درخوری به‌دست نمی‌آید؛ به عبارتی متخصصان در زبانشناسی شناختی، تفاوت زبانشناسی در زمانی و همزمانی را نادیده انگاشتند (صفوی، ۱۳۸۷: ۳۶۴ و ۳۶۵).

در واقع اختلاف میان معنی‌شناسان زایشی و طرفداران چامسکی سبب شد افرادی چون

جرج لیکاف و رونالد لانگاکر بر این نکته تأکید کنند که اساس مطالعات زبانی بر پایه معنی استوار است (راسخ مهند، ۱۳۹۳: ۷). بنابراین زبان‌شناسان شناختی، که در پی تبیین و توصیف ساختار و نقش زبانند، اصل و اساس کار خود را بر این باور متمرکز ساخته‌اند که «زبان الگوهای اندیشه را منعکس می‌کند» (همان: ۹)؛ به عبارتی در دیدگاه شناختی، زبان همانند ذهن، نظام و ساختار سازمان‌یافته‌ای دارد و این ساختار نظام‌مند زبان، اساس و ساختار فکر و اندیشه انسان را نیز منعکس می‌کند (همان: ۱۲).

۳. استعاره و انواع آن

استعاره در دیدگاه سنتی مطالعات ادبی، صنعتی ادبی است که در آن نوعی جانشینی معنایی بر حسب مشابهت اتفاق می‌افتد (شمیسا، ۱۳۸۵: ۵۷)؛ به عبارتی اگر لفظی بر اساس شباهت به جای لفظ دیگری به کار برود، استعاره ایجاد شده است. استعاره در علم بیان بر اساس کارکرد ادبی خود به لحاظ نوع طرفین و ارکان آن، گونه‌های مختلفی را دربرمی‌گیرد؛ اما در زبان‌شناسی، استعاره با دیدگاه‌های متفاوتی ترکیب می‌شود که عملکرد آن از سطح متون ادبی فراتر می‌رود؛ برای نمونه در زبان‌شناسی ساختگرا استعاره نمونه بارزی برای عملکرد واحدهای زبان روی محور جانشینی به‌شمار می‌رود (صفوی، ۱۳۹۵: ۵۶-۵۷) یا در دیدگاه ادراکی، استعاره «بر حسب فرایند کاهش امکان تبیین می‌یابد به این معنی که استعاره در اصل با درک جمله تشبیهی کاهش‌یافته امکان تحقق می‌یابد» (همان: ۵۷). در دهه‌های اخیر استعاره، بعد از زبان‌شناسی ساختگرا در دیدگاه شناختی در ارتباط با ذهن و معنی مطرح شده است.

۳-۱ استعاره مفهومی

لیکاف و جانسون در دیدگاه شناختی خود استعاره را «درک و تجربه چیزی از یک نوع به وسیله چیزی از نوع دیگر» دانسته‌اند (لیکاف، ۲۰۰۳: ۴). استعاره در این نظریه فرایندی است که «از طریق آن مفاهیم و تجربه‌های انتزاعی و غیر ملموس، که مرزبندی مشخصی ندارند بر مبنای مفاهیم ملموس و غیرانتزاعی درک می‌شوند که از مرزبندی مشخصی برخوردارند» (همان: ۹). استعاره‌های مفهومی در لایه‌های ذهن بررسی شده و تمامی آنها باز نمود زبانی نمی‌یابند، بلکه در فرهنگ، هنر، آداب و نمادها نیز حضور دارند. زبان‌شناسان الگوهای ساختار مفهومی واژه‌ها و عبارات استعاری را شاهد وجود

استعاره‌های مفهومی نهفته در ذهن می‌دانند. استعاره‌های نهفته در ذهن، «استعاره‌های مفهومی» و نمود زبانی آنها «استعاره‌های زبانی» نامیده می‌شود. به این ترتیب استعاره‌های زبانی باز نمود استعاره‌های ذهنی است (افراشی و دیگران، ۱۳۹۴: ۴۴). بنابراین باید اشاره کرد که نظریه استعاره مفهومی بر سه رکن اصلی استوار است: ۱. «استعاره، پدیده‌ای شناختی است و صرفاً واژگانی به شمار نمی‌آید». ۲. «استعاره را باید در قالب استنساخ یا نگاشت دامنه یا حوزه‌ای بر حوزه‌ای دیگر تحلیل کرد». ۳. «مفهوم معنی‌شناسی زبانی بر تجربه مبتنی است» (گیرتس، ۱۳۹۳: ۴۱۷). در واقع استعاره‌های مفهومی حاصل تطبیق میان دو حوزه است: «حوزه مبدأ»^۳ که مفهوم عینی دارد و «حوزه مقصد»^۴ که ذهنی‌تر یا غیر ملموس‌تر است. در تعریف حوزه مقصد باید گفت چیزی است که باید فهمیده شود و حوزه مبدأ قلمروی است که به روند درک یاری می‌رساند (رضایی و مقیمی، ۱۳۹۴: ۹۶).

۱-۳ ویژگیها و مختصات استعاره

معنی‌شناسان شناختی استعاره را دارای مختصات منسجم و نظام‌مند دانسته‌اند که برخی از آنها عبارت است از: «الگوشدگی»، «سامان‌یافتگی»، «تقارن‌ناپذیری» و «انتزاع‌زدایی». منظور از الگوشدگی «ویژگی‌ای است که به استعاره اجازه می‌دهد که الگویی برای ساختهای بعدی استعاره قرار بگیرد»؛ به عبارتی در این موارد وجه‌شبه می‌تواند الگویی برای ساختهای استعاری بعدی باشد (صفوی، ۱۳۸۷: ۳۷۰).

ویژگی سامان‌یافتگی در استعاره به این معنا است که ویژگی جایگزینی و جانشینی یک واحد زبان به جای واحدی دیگر بر حسب تشابه، سبب گسترش کاربرد سامان‌یافته استعاره می‌شود. در واقع بر اساس این اصل، هرچه به مستعارمنه مربوط است در ارتباط با مستعارله نیز قرار می‌گیرد (همان: ۳۷۱). در ویژگی تقارن‌ناپذیری، همان‌گونه که از عنوان آن پیداست، تقارنی میان دو سوی استعاره «مستعارله» و «مستعارمنه» وجود ندارد؛ یعنی جایگزینی این دو عنصر یکسویه است و نمی‌توان عکس آن را به کار برد (صفوی، ۱۳۸۷: ۳۷۲). ویژگی انتزاع‌زدایی نیز با تقارن‌ناپذیری مرتبط است و به عبارتی این‌گونه به نظر می‌رسد که مستعارمنه از مستعارله کمتر انتزاعی است (همان).

در کنار این اصل می‌توان از اصول «مفهومی بودن»^۵، «فراگیری»^۶، «یکسوییگی»^۷ و «ضرورت»^۸ نام برد. بر اساس اصل مفهومی بودن، استعاره یک حوزه مفهومی بر اساس

حوزه مفهومی دیگر قابل درک و فهم است. بر این مبنا می‌توان اشاره کرد که استعاره‌های مفهومی تنها فهم حوزه‌های مفهومی بر اساس یکدیگر است که به مصداقهای زبانی آنها چندان دلالتی ندارد (هوشنگی و پرگو، ۱۳۸۸: ۱۴ و ۱۳). بر اساس اصل فراگیری، استعاره در کنار زبان ادبی در زبان روزمره هم حضوری همه‌جانبه دارد؛ به عبارتی بر اساس این اصل، استعاره مفهومی در پی آن است تا نشان دهد کاربردهای حقیقی واژگان متن نیز ماهیتی استعاری دارد (همان: ۱۴). در استعاره‌های مفهومی جهت‌گذاری استعاری قابل تعویض نیست؛ یعنی نمی‌توان امر ملموس را به مدد امر انتزاعی فهمید. این اصل، اصل «یکسویتی نگاشتهای استعاری» نامیده می‌شود که طبق آن جهت فهم در استعاره معکوس نمی‌شود. بر اساس اصل ضرورت باید اشاره کرد که استعاره، امری ضروری است که بدون آن فهم معظمی از مفاهیم انتزاعی بلا تکلیف و معطل خواهد ماند (همان: ۱۵ و ۱۶).

۲-۱-۳- نگاشت، حوزه مبدأ و حوزه مقصد

یکی از اساسی‌ترین مباحث در نظریه استعاره مفهومی، مسئله نگاشت^۹ است. این اصطلاح به انطباقهای استعاری میان مفاهیم مرتبط به همدیگر اشاره می‌کند. بر اساس اصطلاحاتی که نخستین‌بار در زبان انگلیسی از سوی ریچاردز (۱۹۳۶) مطرح شد، «قلمرو مبدأ مطابق همان مستعارمنه^{۱۰} است و قلمرو مقصد همان مستعارله^{۱۱} به شمار می‌آید و نگاشت، چیزی جز همان جامع^{۱۲} نیست» (گیرتس، ۱۳۹۳: ۴۲۱). چنانکه لیکاف و جانسون (۱۹۸۰: ۱۱۲ در گیرتس، ۱۳۹۳: ۴۲۴) اشاره می‌کنند انسان نه تنها مفهومی را از طریق مفهومی دیگر درک می‌کند، بلکه مفاهیم ذهنی و غیرملموس نیز در قالب مفاهیم ملموس و عینی درک می‌شود. بنابراین ملموس‌سازی و جسمیت‌بخشی، قلمرو مبدأ در استعاره‌سازی است تا مستعارمنه ملموستری بر حسب جامع جانشین مستعارله یعنی قلمرو مقصد غیر ملموس شود؛ برای نمونه در جمله زیر، استعاره مفهومی «زندگی سفر است» در میان عبارات نهفته است. «خوشبخت کسی است که به راه راست برود و خوشبخت‌تر آن‌که از کودکی به این راه رفته است» (افراشی و دیگران، ۱۳۹۴: ۴۵ و ۴۴). در این جمله دو حوزه مفهومی قابل طرح است: حوزه ملموس «سفر»، که حوزه مبدأ نامیده می‌شود و دیگری حوزه انتزاعی «زندگی» که حوزه مقصد است. اطلاعات در هر استعاره مفهومی از حوزه مبدأ به حوزه مقصد نگاشت می‌شود؛ یعنی بر اساس این مثال،

هر آنچه در ارتباط با حوزه مبدأ سفر قرار می‌گیرد، مفاهیم مرتبط با حوزه مقصد زندگی نیز در نظر گرفته می‌شود (همان).

هوشنگی و پرگو (۱۳۸۸: ۱۶) اشاره می‌کنند که:

شناخت حوزه‌های مبدأ متداول موجب می‌شود که در طراحی هر گفتمان یا استعاره از هر حوزه مبدأ نامربوطی استفاده نکنیم. حوزه‌های مبدأ از نمونه حوزه‌هایی هستند که در شکل‌گیری استعاره‌ها بسیار نقش داشته‌اند؛ برای مثال از جمله حوزه‌های مبدأ پر کاربرد عبارت است از: بدن، افعال انسان، سلامت و بیماری، حیوانات، گیاهان، بنا، ابزارها، تجارب و کسب و کار (همان).

۲-۳ طبقه‌بندی استعاره‌ها

نظریه‌پردازان استعاره مفهومی همانند لیکاف و جانسون بر اساس کارکرد و عملکرد شناختی استعاره‌ها آنها را به سه دسته تقسیم کرده‌اند که عبارت است از: دسته «ساختاری»^{۱۳}، دسته «هستی شناختی»^{۱۴} و دسته «جهتی»^{۱۵}. در استعاره‌های ساختاری، شبکه‌ای از واژه‌ها تابع یک الگوی استعاری می‌شود؛ مثلاً در استعاره «عشق سفر است» با مجموعه‌ای مستعارمنه به ازای مستعارله روبه‌رو هستیم (گیرتس، ۱۳۹۳: ۴۲۳). استعاره هستی‌شناسی، مقولات کلی‌تری را دربرمی‌گیرد و برخلاف استعاره‌های ساختاری، ساخت درونی روشنی ندارد. در استعاره جهتی نیز «آنچه امکان کاربرد مستعارمنه را به جای مستعارله فراهم می‌سازد، نوعی طرحواره تصویری مکانی نظیر جهت عمودی است» (همان).

لیکاف و ترنر (۱۹۸۹) در کنار این سه دسته، نوع دیگری از استعاره را به عنوان «استعاره‌های تصویری» معرفی کرده‌اند (افراشی و دیگران، ۱۳۹۴: ۴۵). در این سه دسته استعاره، «همواره یک مفهوم در قالب مفهوم دیگری بیان می‌شود و به عبارت دیگر مفاهیم در یکدیگر سامان‌دهی و الگوبخشی می‌شوند» (رضایی و مقیمی، ۱۳۹۴: ۹۹). استعاره‌ها می‌توانند با «برجسته‌سازی»، «کمرنگ‌سازی» و «پنهان‌سازی» ویژگیهای مشخصی از هر مفهوم، چشم‌انداز تازه‌ای از واقعیت به دست دهند تا در خدمت ایدئولوژی قرار گیرد. پنهان‌سازی و بازتولید ایدئولوژی یکی دیگر از کارکردهای استعاره‌های مفهومی است. هر استعاره مفهومی در صورت پذیرش حافظه جمعی، پیامدهای ایدئولوژیک خواهد داشت (شهری، ۱۳۹۱: ۷۴).

به‌طور کلی بر اساس این مباحث، می‌توان اشاره کرد با بررسی حوزه‌های مبدأ و مقصد استعاره‌های مفهومی در هر متن می‌توان لایه‌های پنهانی و ذهنی و انگیزه‌های گزینشی استعاره‌ها و دو حوزه آن را تبیین کرد. می‌توان گفت استعاره‌های مفهومی از ویژگی‌های ثانوی بودن زبان استعاری، مفهومی بودن استعاره‌ها در طبیعت، استعاری بودن تفکر انتزاعی برخوردارند (لیکاف، ۲۰۰۳: ۲۷۳).

۴. تحلیل استعاره‌های مفهومی زن در افسانه‌های ایرانی

از آنجا که قلمروهای مبدأ با توجه به محیط و پایه‌های فرهنگی و اجتماعی و دیدگاه افراد متفاوت است، این قلمروها در کل، امور حسی را در برمیگیرد که نام بردیم. در این میان، ما در افسانه‌های ایرانی قلمروهای مقصد زن و دختر را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهیم و اطلاعاتی را که در هر استعاره مفهومی از حوزه‌های مبدأ به حوزه مقصد نگاشت می‌شود، بررسی و تحلیل می‌کنیم تا به نوع دیدگاه‌ها و جایگاه زن در این افسانه‌ها برسیم. در ادامه نمونه‌هایی از استعاره‌های مفهومی بررسی و تحلیل می‌شود.

۴-۱ زن عنصری آسمانی است

۴-۱-۱ زن ماه است

مفاهیم و اطلاعات مختلفی در میان داستانهای بررسی شده از حوزه مبدأ به حوزه مقصد برای مفهوم زن نگاشته شده که یکی از مفاهیم پرکاربرد و پر بسامد در این نگاشتها مفهوم «ماه» است. مفهوم ماه در ادبیات فارسی از دیرباز در تمثیل‌ها، تشبیهات و استعاره‌ها جایگاه ویژه‌ای داشته است و نویسندگان و شاعران دوره‌های مختلف برای القای معانی ضمنی و ثانوی مورد نظر خود در رابطه با مفهوم‌سازی زن از این حوزه مفهومی و واژه‌های مشترک این حوزه، چون «نور»، «برق»، «درخشش» و «نور شب چهارده» و غیره استفاده کرده‌اند. توجه به این حوزه مفهومی و قرار گرفتن آن در مقابل مفهوم زن در افسانه‌های ایرانی بیانگر تأکید بر زیبایی زن و القای معانی ثانویه مختلفی چون «فریبندگی و ارزشمندی»، «به سختی قابل دسترس بودن»، «شور و حیات بخشی» و غیره است. در هر یک از این افسانه‌ها، حوزه مبدئی ماه و مفاهیم هم حوزه‌اش به حوزه مقصد زن نگاشته شده است. باید توجه کرد در غالب حوزه‌های مبدأ افسانه‌ها،

که در نگاشت به زن توجه کرده‌اند به لحاظ معناشناختی، مفاهیم پر اهمیتی چون «پاکدامنی»، «حیات‌بخشی»، «زیبایی و طراوت»، «بلندمرتبتگی» و غیره دنبال شده‌است؛ برای نمونه در نگاشت استعاری «از توی پوست، یک دختر زیبا بیرون آمد؛ مثل اینکه ماه از آسمان به زمین آمده باشد» (درویشیان و خندان، ۱۳۸۰، ج ۵: ۲۳۲)، حوزه مبدأ «ماه» برای «دختر» به عنوان حوزه مقصد به کار رفته است. آنچه در این نگاشت مورد توجه قرار می‌گیرد، نوع دیدی است که نسبت به زن از جانب راویان افسانه‌ها مطرح می‌شود که بر معنای «زیبایی و بی‌همتایی» زن تأکید می‌کند؛ به استعاره «زن به مثابه ماه است» در دیگر طرحواره‌های استعاری نیز پرداخته شده است. این طرحواره استعاری یکی از طرحواره‌های پر بسامد در افسانه‌های ایرانی است که بارها بیان شده است؛ برای نمونه «مادرش پاسخ داد آنان چون به ماه شب چهارده می‌مانند، کشته نمی‌شوند، بلکه به اسیری برده می‌شوند» (همان: ۸۸) که در این طرحواره، مفهوم ضمنی «کامل و بی‌عیب و نقص بودن زن» مورد توجه است یا برای نمونه، «پادشاه شهر ما دختری دارد مثل ماه» (همان: ۱۶۰) و یا «... دختری را که مثل ماه شب چهارده قشنگ بود به پادشاه داد» (همان)، «کنیز رفت از سوراخ در نگاه کرد؛ دید یک دختر مثل ماه کنار پسر نشسته» (همان: ۲۳۳) و غیره. علاوه بر این باید ذکر کرد که نمونه‌هایی از طرحواره‌های استعاری با قلمرو مقصد زن و نگاشت مفاهیم مختلف در این استعاره و استعاره‌های هم‌حوزه با آن به شرح ذیل زیر مشخص شده است:

۲-۱-۴ زن آفتاب است.

نمونه‌های این استعاره در افسانه‌های ایرانی نیز در بسامد زیاد، قابل توجه است؛ برای نمونه: «پیرمرد نگاه کرد؛ دید دختری مثل پنجه آفتاب لب بام نشسته» (همان: ۲۱۳)؛ «تاجری بود دختری داشت مثل پنجه آفتاب» (همان: ۲۳۲)؛ «سرش را بالا کرد و دید دختری مثل پنجه آفتاب لای شاخ و برگها نشسته است» (همان: ۲۵۶) و غیره. در این طرحواره‌ها نیز به معنای «زیبایی»، «بی‌عیب و نقصی» و «حیات‌بخشی زن و دختر» توجه شده است. در واقع در این افسانه‌ها آن‌چنانکه بدون آفتاب و نور آفتاب زندگی ممکن نیست و آن‌چنانکه آفتاب بایسته است، زن و دختر نیز در این افسانه‌ها از یک سو نیروبخش حیات هستند و بایسته زندگی.

۳-۱-۴ زن ستاره است.

«من پری‌ام، دختر حاجی صیادم تو آسمون صب یه ستاره دلشادم» (همان: ۲۶۰). در این استعاره مفهومی دختر به ستاره‌ای مانند شده که نور و تابش خود را از دست نداده و شاد و سرحال است؛ به عبارتی معنی ضمنی این استعاره می‌تواند بر «سرزندگی» و «امیدواری به زندگی» اشاره کند. این بار معنایی مثبت برآمده از واژه ستاره بر نوع نگرش مثبت و ایدئولوژی زیباانگاران زن در افسانه‌های ایرانی تأکید می‌کند.

در نهایت باید توجه کرد که در افسانه‌های ایرانی در بسامد زیاد، دسته‌ای از زنان و دخترانی که با حوزه مبدأ «ماه»، «خورشید»، «نور» و «ستاره» و موارد دیگری از عناصر آسمانی مطرح شده‌اند، تحت عنوان «شخصیت مثبت»، «مهربان»، «نکوکار» و غالباً «مظلوم» و «پاکدامن» عمل کرده‌اند؛ به عبارتی کاربرد این حوزه‌های مبدأ با بارمعنایی مثبت در کنار مفهوم‌سازی شخصیت زن مثبت و نکوکار بر ویژگی «مقدس و آسمانی بودن» زن نیز تأکید می‌کند.

۲-۴ زن گیاه است.

دومین مفهومی که در حوزه مبدأ به حوزه مقصد زن در افسانه‌های ایرانی نگاشت می‌شود، حوزه مفهومی «گیاه» است. «گیاه بودن زن»، خود بیانگر معنای ثانویه‌ای چون «باروری»، «خالق بودن او» و «سرزندگی او» است؛ به عبارتی در این افسانه‌ها زن مانند گیاهی است که رشد می‌کند؛ به مراقبت نیاز دارد و اگر به او رسیدگی نشود، پژمرده می‌شود. نمونه‌های این استعاره و حوزه‌های هم‌معنای آن در این افسانه‌ها به این شرح است:

۱-۲-۴ دختر گل است.

«از آنجا که مادرش هوای او را داشت به نزدش آمد و گفت اکنون بگوی آن گل تر و تازه، شایسته تو هست؟» (همان: ۸۴)؛ «شاهزاده که سخت عاشق شده بوده و از عطر دل‌انگیز دختر در هوای دیگری قرار داشت...» (همان)؛ «نگار خوشحال شد و از شادی صورتش گل انداخت و قلبش مانند گل شکفت» (همان: ۱۳۰)؛ «یک مرتبه چشمش به یک گل بزرگ افتاد که در میان هشت تا گل دیگر بود؛ خواست گل را بچیند اما یک دفعه این صدا به گوشش رسید که می‌گفت بابا که مرا اخراج کرد/ به نیمه نان محتاج کرد/...» (همان: ۱۷۱) که در این داستان، دختر پادشاه به گلی تبدیل می‌شود. «... حتی

توی خانه هم به پدر و مادرش قضیه را نمی‌گفت و روز به روز مثل گل پژمرده می‌شد...» (همان: ۳۳۶)؛ «غلام رفت و با یک دختر که آثار پژمردگی و هم و غم از جبینش آشکار بود وارد تالار شد و...» (همان، ج ۶: ۴۸۰)؛ «وقت برگشتن بوته گل خودش را انداخت تو بغل شاهزاده» (همان: ۳۸۶). در این افسانه نیز دختر به بوته گلی تبدیل می‌شود. «دختر افتاد و مرد و رفت زیر زمین و از جایی که فرو رفته بود یک شاخه گل رویید» (همان: ۳۹۱). بار معنایی نگاشت شده از واژه گل برای مفهوم‌سازی زن در افسانه‌های ایرانی در کنار دیدگاه مثبت به زن بر مفاهیمی چون زیبایی و حساس بودن زن تأکید می‌کند.

۲-۲-۴ زن درخت است.

در کنار این طرحوارهٔ پرکاربرد، استعارهٔ «دختر درخت است» نیز در بسامد فراوان به چشم می‌خورد؛ برای نمونه:

«دختر شد یک درخت نسترن و لب چشمه ایستاد» (همان: ۱۰۱)؛ «...از جایی که خون کبوتر ریخته شده بود یک چنار رویید و قد کشید...» (همان: ۱۰۱). دختر مورد نظر در این داستان به درخت چناری تبدیل می‌شود. در داستان دیگری زن چون درخت و دختر چون میوه درخت در نظر گرفته شده است: «...پادشاه بلند شد رفت پیش ملا و گفت من اگر درختی بکارم میوه‌اش مال خودم است یا مال دیگری...» (همان: ۲۲۸)؛ «اما همانجا که دده سیاه نعلش دختر را خاک کرده بود یک درخت بید بلندی سبز شد» (همان: ۳۱۳) که در این افسانه نیز دختر به درخت بید بدل می‌شود. در استعاره‌ای «دختر شاخه نیلوفر است»: «دختر کریم خیاط از خدا می‌خواهد تا او را یک شاخه نیلوفر کند. شاخه نیلوفر با گل‌های سرخ و زیبا به دور چنار می‌پیچد...» (همان: ۳۴۸). کاربرد عنصر درخت برای تبیین مفهوم زن در افسانه‌های بررسی‌شده بیانگر اهمیت وجود مفاهیمی چون «باروری» و «سودمندی» در حوزهٔ مفهومی زن است؛ به عبارتی زن در این افسانه‌ها موجودی سودمند و مفید تلقی شده که اساس ثبات خانواده است.

۲-۲-۳ زن میوه است.

در یک طرحواره دیگر، «زن به مثابه گیاه است» و «دختر به مثابه میوه است»: «روزی درویشی یک سیب به زن داد تا بخورد و بچه دار شود. زن سیب را خورد و پس از

مدتی آبتن شد. بعد از نه ماه یک دانه کدو حلوائی زایید» (همان: ۲۷۷). در اینجا می‌توان گفت که «زن چون گیاه است و دختر نیز به مثابه کدو حلوائی است»، «**دختر نارنج است**»: «نارنج هم آب خواست. شاهزاده بهش آب داد و دید که دختر مقبولی از نارنج درآمد» (همان: ۳۱۲ و ۳۱۳) که در این داستان دختر را نارنج تلقی کرده‌اند.

– «**دختر انار است**»: «دختر مرواریدها را جلوش پید و نخ را به دست گرفت و شروع کرد: من اناری بودم بالای درختی. آهای آهای، مرواریدهایم. پسر پادشاه آمد مرا چید» (همان: ۱۰۲). «توی راه یکی از انارها پاره شد، دختر قشنگی از توش بیرون آمد...» (همان: ۱۰۰). «**دختر خیار است**»: «... از خیار دوم و سوم هم دخترهایی مثل پنجه آفتاب بیرون می‌آیند...» (همان: ۳۴۸).

«دختر وقتی دستش را به آب می‌زد از آبی که از دستش روی زمین می‌چکید علف می‌رویید» (همان: ۳۹۲). در نهایت در این افسانه‌های ایرانی بررسی شده، دخترانی که در داستان‌ها شخصیت‌های مثبت داشتند و غالباً از سمت فردی بد مورد ظلم قرار گرفته‌اند با حوزه مبدأ گیاه و مفاهیمی چون میوه مثل خیار، انار و کدو حلوائی، درختانی مانند بید، نخل، چنار و شاخه نیلوفر و سوسن مفهوم‌سازی شده‌اند که در نمونه‌ها معانی ضمنی‌ای چون «دلنشینی و آرامش‌بخش بودن»، «لذت‌بخشی و پرباری زن و دختر» مورد توجه قرار گرفته است. دقت در انتخاب میوه‌هایی مانند انار، که در افسانه‌ها در بسامد زیاد تکرار می‌شود، نشان‌دهنده نگرش مثبت به زنان در طول دوران است. در این افسانه‌ها واژه انار همراه با مؤلفه‌هایی چون رنگ قرمز و طعم لذت‌بخش بر حسب همانندی انتخاب، و جانشین عنصر زن شده است. این جانشینی بار معنایی مثبتی را در ارتباط با زن به مخاطب القا می‌کند.

۳-۴ زن حیوان است.

در بسیاری از افسانه‌ها به «حیوان بودن زن» اشاره شده است. در آنها زن گاهی چون حیوانی معصوم و اهلی و دوست‌داشتنی ترسیم شده و گاهی چون حیوان درنده‌ای است که به دیگران آسیب می‌زند و باعث آزار و اذیت می‌شود؛ به عبارتی زنان بدجنس در این داستانها زنان بدجنس چون نامادری، که مؤلفه‌های «ستمگری» و «ظلم» دارند در جانشینی با حیوانات درنده ترکیب می‌شوند.

۱-۳-۴ زن کبوتر است.

«... دده سیاه دید او (پسر پادشاه) با کبوتر بازی می‌کند...» (همان: ۱۰۱). در این داستان دختر به کبوتری بدل شده است که همه او را دوست دارند. «...دختر به شکل کفتری درآمد و خود را به پدرش رساند...» (همان: ۳۸۱). کبوتر بارمعنای مثبتی چون «اهلی بودن»، «همراه بودن» و «بی‌آزاری» را در ارتباط با زن به مخاطب القا می‌کند.

۲-۳-۴ دختر به مثابه سگ است.

«شاهزاده گفت آینه‌ای یافتم. دختر گفت بده تا خود را در آن ببینم و همین که خودش را در آن دید سگ شد» (همان: ۱۰۹). «در شهر جلوی خانه پیرزنی ایستاد. پیرزن از سگ خوشش آمد و او را به داخل برد...» (همان: ۲۳۲) در اینجا دختر به سبب «مورد ظلم واقع شدن» در شباهت با سگ قرار گرفته است؛ به عبارتی بار ضمنی منتقل شده از سگ منفی نیست.

۳-۳-۴ دختر به مثابه حیوان درنده است.

«چشم‌های پسر پادشاه که به تاریکی عادت کرد، دید، جل الخالق این موجود خونخوار کسی نیست مگر همان خواهر کوچکش که به جای شیر دارد خون و گوشت و پوست می‌خورد...» (همان: ۱۶۰). «موشی بیرون آمد و دوید پیش پسر و گفت آگاه باش تو اولین نفر نیستی که طعمه خواهر می‌شوی؛ قبل از تو هم مردم شهر و هم پدر و مادرت را خورد و حالا هم رفته دندانهایش را تیز کند تا بیاورد سراغ تو و تو را هم بخورد...» (همان: ۱۶۷). «هنوز بالای درخت نرسیده بود که دختر خونخوار هم رسید و او هم درخت را گرفت و شروع کرد به بالا رفتن...» (همان: ۱۶۷). «زن بیچاره از بس در بیابانها زندگی کرده بود که به شکل آدم نبود و هرکس او را می‌دید به تصور اینکه حیوانی وحشی است فرار می‌کرد» (همان: ۴۱۸).

۴-۳-۴ ماهی زن است.

در داستانی «ماهی به مثابه زن و مادر در نظر گرفته شده است»:

یک ماهی بزرگ سرش را از آب بیرون آورد و گفت این ماهی عوض آن یکی که افتاد تو آب. از این به بعد من مثل مادرت از تو مواظبت می‌کنم... هر وقت کاری داشتی صدا بزن ننه ماهی... (همان: ۳۶۴).

تناسب معنایی ایجادشده میان ماهی و زن مفاهیمی چون سرزندگی و حیات‌بخشی

زن را در خانواده تداعی می‌کند که در متن افسانه‌های بررسی شده بسامد فراوانی دارد.

۴-۳-۵ زن اسب است.

طرحواره دیگر، که در افسانه‌های ایرانی به چشم می‌خورد، که این است که «زن به مثابه اسب است»: «گل (که همان دختر است) به یک کره اسب تبدیل شد. شاهزاده از کره اسب خوشش آمد ...» (همان: ۳۹۱). انتخاب حوزه مقصد اسب برای زن در همنشینی با مفهوم همراه بودن و با اصالت بودن زن قرار گرفته است.

۴-۳-۶ زن مرغ است.

در این افسانه‌ها گاهی «زن به مثابه مرغ است»: «دختر گاپون با لباسهای مندرس و کیسه روی شانه‌اش مثل مرغ سبکبال از کاخ خارج شد ... و در حال پریدن بالا و پایین از کاخ دور و دورتر شد» (همان: ۴۲۴).

۴-۳-۷ زن مار است.

هم‌چنین استعاره مفهومی «زن به مثابه مار است» نیز در این داستانها در بسامد بسیار قابل مشاهده است: «ناگاه زن بلند شد؛ دور خود چرخید؛ بالا رفت؛ پایین آمد؛ لرزید و لرزید و تبدیل به یک مار وحشتناک شد و از زیر در چوبی که با زمین یک وجب فاصله داشت، سرید و بیرون رفت» (همان، ج ۶: ۴۲۷ و ۴۲۸). انتخاب حوزه مبدأ مار برای مفهوم‌سازی زن نشان‌دهنده دیدگاه منفی و سنتی نسبت به زن است که او را موجودی پلید، شیطانی و آزاردهنده در ذهن مخاطبان ترسیم می‌کند؛ به عبارتی این دید تحت تأثیر باورها و اندیشه‌های غالب جامعه سنتی‌ای است که در آن زن موجودی با ارزش کم و قدرت شیطانی و پست است.

۴-۳-۸ زن شتر است.

– «زن به مثابه شتر است»: «مغز این زن مثل دو مغز گردو بود که بار یک شتر کرده باشند» (همان، ج ۶: ۴۳۱).

– «زن به مثابه حیوان است»: «در یک حرکت همگی پیاله‌ها را سرکشیدند و پس از پیمودن چند پیاله و گرم شدن کله‌ها... مثل حیوانات به یکدیگر درهم آمیختند ...» (همان، ج ۶: ۴۸۱).

به طور کلی استعاره‌های مفهومی طرح شده با حوزه مبدأ حیوان برای زن و دختر را

می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: استعاره‌هایی که با حوزه مبدأ «حیوان درنده، سگ، اژدها، مار» و... زن را موجودی «پلید»، «خونریز»، «شرور و آزاردهنده» مطرح می‌کند و دسته دوم استعاره‌هایی که با حوزه‌های مبدئی چون «کبوتر، مرغ، ماهی، شتر، اسب» و... به «مهربان بودن زن»، «نشاط‌بخشی»، «نجیب بودن» و «مورد ظلم قرار گرفتن» وی می‌پردازد. این دو دسته در ارتباط با نقش اجتماعی زنان نیز قرار می‌گیرد. زنانی با نقش نامادری، خواهر حسود و غیره در افسانه‌ها از جمله زنانی هستند که همراه با حیوانات غیر اهلی و با بار معنایی منفی ذکر شده‌اند؛ اما دسته دوم، یعنی حیواناتی با بار معنایی مثبت، برای زنانی در نظر گرفته شده است که نقش‌های اجتماعی‌ای چون مادر، همسر وفادار و سازگار، دختر پاکدامن و... دارند.

۵. زن غذا است.

در برخی از افسانه‌ها برای مفهوم‌سازی زن از حوزه مبدأ «ماست و نان» استفاده شده است؛ به عبارتی در این افسانه‌ها با استعاره‌های مفهومی «زن به مثابه ماست است» و یا «زن به مثابه نان است» روبه‌رو هستیم: «زن گفت حالا که نان و ماست خورده شده در عوض بیا این دختر بزرگم مال تو قد یک چارک ماست و یک گرده نان که می‌ارزه» (همان، ج ۶: ۴۵۲). در این نوع از استعاره‌های مفهومی، که در چندین داستان تکرار شده است، «ارزش و قدر و مقام زن» مانند غذای بی‌ارزشی تلقی شده است که در خانه همه فقرا نیز یافت می‌شود و بر این دیدگاه و نگرش تأکید می‌شود که در زمان تنگدستی، زن قابل تعویض با یک نان خشک و ماست بسیار اندک است.

۶. زن دیو است.

در بسیاری از افسانه‌های ایرانی در بسامد بسیار زیاد، تصویر دیوگونه‌ای از زنان داده شده است که همواره در پی آزار و اذیت دیگران بویژه مردان هستند. دیوانگاری زنان در اندیشه‌های سنتی‌ای ریشه دارد که در متون کلاسیک ادبی نیز قابل مشاهده است. «زن دیو است»: «پسر که داشت کشیک می‌کشید یکدفعه دید خواهر کوچکش از توی قنداق بیرون آمد و به شکل یک دیو درآمد و خمیر را خورد و دهنش را پاک کرد و دوباره توی قنداقش رفت و خوابید» (همان، ج ۶: ۴۶۱). از طرفی در این افسانه «زن را به

مثابه شیطان نیز تلقی کرده‌اند: «مرد غریب گفت: ای غلام به امر آقا برو آن پتیاره حرف نشو شیطان را هم که دیشب به ضربت تازیانه بدنش را سیاه کردی بیاور» (همان، ج ۶: ۴۸۵) یا برای نمونه در این حوزه معنایی «زن چون ضحاک ترسیم شده است»: «خدا هم به او غضب کرده بود مثل ضحاک که دو تا مار روی شانه‌هایش درآمده بود او هم دو تا مار زاییده بود» (همان، ج ۶: ۵۱۴).

با توجه به این طرحواره‌ها درمی‌یابیم، زنانی به مثابه دیو و شیطان و افراد پلیدی چون ضحاک پنداشته شده‌اند که در افسانه‌ها شخصیت‌های منفی بودند و کاری را انجام داده‌اند که به دور از انسانیت و اخلاق بوده است؛ یعنی برای مفهوم‌سازی زنان دارای شخصیت بد و پلید از حوزه‌های مبدأ دیو، شیطان و ضحاک استفاده شده است که معنای بدی و پلیدی را به صورت تثبیت‌شده در اذهان نشان می‌دهد.

۷. زن پری است.

در تقابل با استعاره مفهومی «زن دیو است»، طرحواره «زن به مثابه پری است» نیز در بسامد بسیار در افسانه‌های ایرانی به چشم می‌خورد: «در آن لحظه (دختر) پری‌واری بود که مادر دهر به مثلش نزاییده بود» (همان، ج ۵: ۱۰۹)؛ «شاهزاده خم شد تا در آب دست و روی بشوید و خستگی از تن به در کند؛ اما نقش پری‌رویی در آب او را از این کار بازداشت» (همان، ج ۵: ۸۵ و ۸۴). مفهوم پری در افسانه‌های ایرانی برای نشان دادن شخصیت زنان مثبت، نیک‌اندیش و صالح به کار رفته است؛ به عبارتی بادقت در حوزه‌های مبدأ انتخاب‌شده برای مفهوم‌سازی زنان درمی‌یابیم که در افسانه‌های ایرانی برای جداسازی گروه‌های مختلف زنان از تقابلهای معنایی استفاده می‌شود؛ تقابلهایی چون دیو و پری، حیوان اهلی و حیوان وحشی، غذا و سم، پدیده آسمانی و پدیده زمینی. این تقابلهای می‌تواند نشان‌دهنده تقابلهای بنیادینی باشد که در فرهنگ و جامعه سنتی و اندیشه‌های بشر به چشم می‌خورد. این تقابلهای همان است که در رویکردهای ساختگرا از آن با عنوان «تقابلهای دوجزئی» یاد می‌شود.

۸. زن پدیده طبیعی است.

در افسانه‌های ایرانی از پدیده‌های طبیعی چون «رود»، «چشمه»، «ابر»، «باران»، «خاک» و غیره برای مفهوم‌سازی زن و القای معانی ضمنی در این‌باره استفاده شده است؛ برای

نمونه: «زن به مثابه ابر است»: «(دختران) روی دست و پای او افتادند و مثل ابر بهاری بنای گریه و زاری را گذاشتند» (همان، ج ۶: ۴۸۶).

در استعاره دیگری «دل زن و دختر چون چشمه بیان شده است»: «و مرضیه که دلی پاک چون چشمه داشت با خود گفت به مسجد رفته تا عبادت شبانه‌اش را در درگاه خداوند، آنجا به سرانجام رساند» (همان، ج ۵: ۲۴۶).

در استعاره‌های مفهومی‌ای که حوزه مبدأ پدیده‌های طبیعی برای مفهوم‌سازی زن نگاشت شده، معنای ضمنی «پاک و لطیف بودن» برای زن ترسیم شده است.

۹. زن شیء است.

این استعاره در افسانه‌های ایرانی با بسامد فراوان به چشم می‌خورد. در انتخاب اشیا نیز می‌توان تقابلهای معنایی مانند مروارید و کلوخ، چوب و پنبه و غیره را مشاهده کرد. این نگاه شیء‌انگارانه به زن، بیانگر دیدگاهی سنتی جامعه نسبت به زن است؛ برای مثال: «زن مروارید است»: «شب عروسی دختر زیبا و زیباتر شده و مثل در می‌درخشید» (همان، ج ۶: ۴۲۶) و یا «اشک زن مروارید است»: «زن بنای گریه و زاری را گذاشت و دانه‌های اشک مثل دانه‌های مروارید غلطان روی صفحه عذار او جاری شد» (همان، ج ۶: ۴۷۵).

– «زن عرق‌چین است»: «پسر خم شد گلها را جمع کند؛ دید عرق‌چینی (دختر) روی زمین افتاده آن را برداشت..» (همان، ج ۵: ۱۰۱) که در این افسانه دختر به عرق‌چینی تبدیل می‌شود.

در افسانه‌هایی «دختر چوب است»: «زن که ترسیده بود پیش نجار محله رفت و گفت برای من دختری از چوب درست کن و بگو که او زاییده است» (همان، ج ۵: ۲۸۹). «دختر شاه پریان از آسمان باغ می‌گذشت که به یک بار دید عروس تخته‌ای، روی تخت دراز کشیده است» (همان، ج ۵: ۲۹۰)؛ «ددر (دختر) گاپون ساکت بدون حرکت مثل چوب خشک روبه‌روی شاه نشسته بود و غذا نمی‌خورد» (همان، ج ۵: ۴۲۳).

ذکر اشیایی مانند «مروارید» در حوزه مبدأ برای زن بیانگر «ارزشمندی و زیبایی و پاکی» اوست؛ اما اگر در این افسانه‌ها به انتخاب نوع دیگر شیء‌ها نیز دقت شود، درمی‌یابیم که اشیایی چون «چوب»، «عرق‌چین»، «کلوخ» و غیره برای زن بار معنایی منفی‌ای را در ذهن

مخاطبان تداعی می‌کند.

۱۰. حوزه انتخابی دین

زن در برخی از افسانه‌های ایرانی در حوزه مرتبط با دین و مذهب به لحاظ «بی‌ارزشی و مقبول نبودنش» به مثابه «گور کافر»، «نعش» و «غضب خدا» نگاشت شده است. این نوع دیدگاه بیانگر نهایت خواری و تحقیر زن در این افسانه‌ها است. «این زن با آن همه اظهار زهد و تقوی جز زشتکاری و نابکاری شیوه دیگری نداشت. ظاهرش چون گور کافر بود و باطنش قهر خدای عزوجل» (همان، ج ۶: ۴۷۵ و ۴۷۶). در برخی از افسانه‌ها نیز حوزه مبدأ «قبله» برای زن و دختر انتخاب شده که بیانگر «ازرشمندی و مورد توجه بودن» اوست. انتخاب واژگان از حوزه معنایی دین برای مفهوم‌سازی زن در افسانه‌های ایرانی سبب شده است مخاطب میزان تأکید و توجه‌گوینده را از معانی ضمنی گزاره و بار معنایی واژگان دریابد؛ به عبارتی، تعبیرهایی چون «شمر»، «نعش» و «غضب خدا» و غیره مؤلفه‌های معنایی‌ای چون «+ ستمگری»، «+ بی‌ارزشی»، «+ منحوس بودن» را در ارتباط با زن در ذهن مخاطب تداعی می‌کند. در کنار این عناصر، کاربرد واژگانی چون «قبله»، «فرشته» برای زن با انتقال مفاهیم معنایی «+ ازرشمندی و مقدس بودن» و «+ بی‌همتایی» سبب ایجاد تقابلهای معنایی شده است.

با دقت در هر یک طرحواره‌های استعاره‌ای مطرح شده درمی‌یابیم که حوزه مبدأ مطرح شده برای حوزه مقصد زن در این افسانه‌های بررسی شده با فراوانی زیاد ملموس و عینی است. این حوزه‌های ملموس غالباً با تقابلهای معنایی‌ای همراه شده است که این تقابلهای نوع اندیشه و دیدگاه غالب جامعه سنتی را نسبت به زنان مشخص می‌سازد. در برخی موارد زن همچون پدیده‌ها و اشیای ملموس چون «طبیعت»، «حیوان»، «اشیا» و غیره دانسته، و در برخی موارد نیز با مفاهیم غیرذهنی و غیر محسوس چون «دیو»، «پری» و «شیطان»، «غضب» و غیره بیان و مشخص شده است. با وجود تفاوت منطقه و محیط در روایت افسانه‌ها، غالباً طرحواره استعاره‌ای یکسانی در ارتباط با زن در این افسانه‌ها قابل مشاهده است؛ برای نمونه در افسانه‌های بررسی شده در نظر گرفتن «ماه»، «خورشید»، «مروارید» و یا «گل» و «درخت» برای حوزه مفهومی زن از مواردی است که میان این افسانه‌ها مشترک و پربسامد است. حوزه‌های مبدأ ملموس ذکر شده برای مفهوم‌سازی زن در کل، بیانگر معانی ضمنی‌ای چون «سرزندگی

و آرامش بخش بودن زن»، «شور و حیات بخشی او»، «یگانگی»، «نشاط بخش بودن او»، «مهربان»، «مظلوم و پاکدامن» و «محبوب بودن او» است و گاه در برخی از حوزه‌های مبدأ، معانی ضمنی برای زن چون «پلید و شیطانی»، «غم‌آور»، «نابودگر»، «ستمگر»، «آسیب‌رساننده» و غیره ترسیم شده است. با دقت در حوزه‌های استخراج شده می‌توان دریافت که حوزه مفهومی با بار معنایی مثبت از حوزه‌های مفهومی ذکر شده با بار معنایی منفی بیشتر است. در واقع نوع دیدگاه غالب در این افسانه‌ها نسبت به زن مثبت است. نمودار حوزه‌های مبدأ در این افسانه‌ها به این ترتیب است:

نمودار ۱. انواع حوزه‌های مبدأ برای مفهوم سازی حوزه مقصد زن

باتوجه به نمودار ۱ درمی‌یابیم که برای زن مفاهیم گوناگونی از حوزه مبدأ نگاشت شده است که بسامد و فراوانی کاربرد هر یک از این حوزه‌های مبدأ در نمودار ۲ مشخص شده است.

۲. درصد فراوانی حوزه‌های مبدأ مفهوم زن

بر اساس داده‌های پژوهش از میان ۱۲۸ استعاره مفهومی استخراج شده، استعاره‌های مفهومی به طور کل در ده حوزه مبدأ یعنی «گیاه»، «حیوان»، «میوه»، «غذا»، «طبیعت»، «شیء»، «دین»، «پری»، «دیو»، «نعش و مرده»، «وسیله و ابزار» و «نور» مشاهده می‌شود. بر اساس نمودار ۲، حوزه‌های مبدأ گیاه، حیوان و عناصر طبیعی، پربسامدترین‌ها بوده و برای مفهوم‌سازی زن از این موارد در افسانه‌های ایرانی بیشتر استفاده شده است. در میان حیوانات هم پرنده و کبوتر کاربرد بیشتری نسبت به دیگر حیوانات دارد و در میان گیاهان نیز گل سوسن و یاسمن، درخت چنار بسامد فراوانی دارد. نکته قابل تأمل این است که در میان افسانه‌های ایرانی حوزه‌های مبدئی که برای مفهوم‌سازی زن استفاده شده است، غالباً بار معنایی مثبتی دارد و در تناسب با جنسیت زن قرار می‌گیرد؛ به عبارتی انتخاب کبوتر و پرنده، انواع گل و پدیده‌های طبیعی چون باران، چشمه و ابر در تناسب با جنسیت و مفهوم و معانی ضمنی مرتبط با حوزه مفهومی زن و دختر قرار گرفته است. در جدول ۱ حوزه‌های مبدأ با بار معنایی مثبت و بار معنایی منفی برای حوزه مفهومی زن به صورت جداگانه مشخص شده است.

حوزه‌های مبدأ با بار معنایی منفی	شیء: چوب خشک، کلوخ، هیزم	عرق‌چین، گیاه: —	حیوان: مار، حیوان وحشی، و درنده، اژدها، سگ وحشی	دیو، گور کافر، غضب خدا، ضحاک، شیطان	عناصر طبیعی: —	غذا و میوه: ماست، نان، گردو، میوه
حوزه‌های مبدأ با بار معنایی مثبت	شیء: مروارید، شکوفه	گیاه: انواع درخت، انواع گل، علف، شکوفه	حیوان: کبوتر، سگ کوچک و اهلی، شتر، مرغ، ماهی، اسب	پری	عناصر طبیعی: چشمه، ماه، ستاره، خورشید، نور، رود، ابر بهاری	غذا و میوه: نان، انار، کدو حلوایی

جدول ۱. بار معنایی حوزه‌های مبدأ موجود در افسانه‌های ایرانی برای مفهوم‌سازی زن

۳. نتیجه‌گیری

بررسی طرحواره‌های استعاره‌های افسانه‌های ایرانی با قلمرو مقصد زن، دیدگاه و نگاه جامعه سنتی این داستانها و افسانه‌ها را درباره زن و دختر آشکار می‌کند؛ به عبارتی مفاهیم قلمروهای مبدأ این افسانه‌ها بیانگر تأثیر اوضاع اجتماعی و فرهنگی ایران است که در دورانهای مختلف در اذهان ثبت شده است. بر اساس داده‌های پژوهش مشخص شد که در افسانه‌های ایرانی برای مفهوم‌سازی حوزه مقصد زن از حوزه‌هایی استفاده

شده که در قالب تقابلهای معنایی مطرح شده‌است. حوزه‌های مبدئی چون گیاه، حیوان، غذا، میوه، شیء، دین و مذهب، دیو و پری، ابزار و وسیله و عناصری طبیعی، مواردی است که در کنار عنصر متضاد خود در این داستانها به کار رفته و مؤلفه‌های معنایی مثبت و منفی نسبت به زن را برای مخاطب قابل درک ساخته‌است. در طرحواره‌های این افسانه‌ها، قلمروهای مبدأ انتخاب شده چون «اشیا»، «حیوان»، «گیاه» و «پدیده‌های طبیعی» و نوع بار معنایی حاصل از آنها نوع دیدگاه و نگرش این افسانه‌ها را نسبت به زن آشکار می‌سازد. برخی از حوزه‌های مبدأ ملموس در ارتباط با مفهوم زن معانی مثبتی را چون «سرزندگی و آرامش‌بخش بودن زن»، «شور و حیات‌بخشی او»، «یگانگی»، «نشاط بخش بودن او»، «مهربانی»، «مظلوم بودن»، «پاکدامنی و محبوب بودن» او بیان می‌کند و گاه در مواردی نیز معانی مذمومی در ارتباط با مفهوم زن چون «پلید و شیطانی بودن او»، «غم‌آور»، «نابودگر»، «ستمگر»، «آسیب‌رساننده بودن» و غیره ترسیم شده است.

با دقت در حوزه‌های استخراج‌شده می‌توان دریافت که حوزه مفهومی با بار معنایی مثبت از حوزه‌های مفهومی با بار معنایی منفی بیشتر است. بنابراین با بررسی استعاره‌های مفهومی افسانه‌های ایرانی، می‌توان نوع تفکر موجود در متن، اندیشه و نگرش غالبی را آشکار ساخت که تحت تأثیر اوضاع اجتماعی و فرهنگی منطقه‌ای در اذهان عمومی نقش بسته است.

پی‌نوشت

1. Cognitive Linguistics	2. Conceptual metaphor
3. trigger	4. Target
5. Conceptuality principle	6. Ubiquity principle
7. principle of unidirectionality	8. Necessity principle
9. Mapped	10. vehicle
11. tenor	12. ground
13. structural metaphor	14. ontological metaphor
15. Orientational metaphor	

فهرست منابع

اصغری، شیرین، گلفام، ارسلان و فرازنده‌پور، فائزه (۱۳۹۹). «استعاره مفهومی زن در ادبیات داستانی دهه هشتاد بر اساس رویکرد تحلیل انتقادی استعاره». فصلنامه زبان‌شناسی

- اجتماعی، دوره سوم، ش ۲، ص ۴۸-۳۷.
- افراشی، آزیتا (۱۳۹۷). *استعاره و شناخت*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی.
- افراشی، آزیتا و دیگران، (۱۳۹۴)، «استعاره‌های مفهومی در زبان فارسی: تحلیل شناختی و پیکره‌مدار»، *مجله زبان‌شناخت، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، س ششم، ش دوم، ص ۳۹-۶۱.
- براتی، مرتضی (۱۳۹۶). «بررسی و ارزیابی نظریه استعاره مفهومی». *مطالعات زبانی و بلاغی*. دوره ۸، ش ۱۶، ص ۸۴-۵۱.
- بیچرانلو و بوالی (۱۴۰۰). «تصویرسازی زنان عامه از «زن بودگی» در اینستاگرام فارسی از طریق استعاره‌های مفهومی». *زن در فرهنگ و هنر*. دوره ۱۳، ش ۳، پاییز ۱۴۰۰، ص ۳۶۴-۳۴۱.
- حسن‌زاده نیری، محمدحسن و حمیدفر، علی‌اصغر (۱۳۹۹). «استعاره ادبی و استعاره مفهومی». *پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت*. دوره ۹، ش ۳، ص ۲۳-۱.
- داوری اردکانی، رضا و دیگران (۱۳۹۳). *زبان استعاری و استعاره‌های مفهومی*. تهران: هرمس.
- درویشیان، علی اشرف و خندان، رضا (۱۳۸۰). *فرهنگ افسانه‌های مردم ایران*. ج پنجم و ششم. تهران: کتاب و فرهنگ.
- راسخ مهند، محمد، (۱۳۹۳)، *درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی نظریه‌ها و مفاهیم*، سمت: تهران.
- رضایی محمد و نرجس مقیمی، (۱۳۹۴)، «بررسی استعاره‌های مفهومی در ضرب‌المثل‌های فارسی»، *مجله مطالعات زبانی بلاغی*، س چهارم، ش هشتم، ص ۱۱۶-۹۱.
- زهره‌وند، سعید و جبارپور، حسین (۱۳۹۷). «استعاره‌های مفهومی زنانه در شعر فروغ فرخزاد و غاده السمان». *نشریه ادبیات تطبیقی*. دوره ۱۰، ش ۱۹، ص ۱۳۴-۱۱۳.
- شمیسا، سیروس، (۱۳۸۵)، *بیان*، تهران: میترا.
- شهری، بهمن، (۱۳۹۱)، «پیوندهای میان استعاره و ایدئولوژی»، *فصلنامه نقد ادبی*، س پنجم، ش ۱۹، ص ۷۶-۵۹.
- صفوی، کورش، (۱۳۸۷)، *درآمدی بر معنی‌شناسی*، پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی، تهران: سوره مهر.
- صفوی، کورش (۱۳۹۵). *فرهنگ توصیفی مطالعات ادبی*. تهران: علمی.
- صفوی، کورش، (۱۳۸۲)، «بحثی درباره طرح‌های تصویری از دیدگاه معنی‌شناسی شناختی»، *نامه فرهنگستان*، دوره ششم، ش ۱، ص ۸۵-۶۵.
- قاسمی، زهرا (۱۳۹۴). «بررسی استعاره‌های مفهومی زن در شعرهای فروغ فرخزاد». *فصلنامه*

- مطالعات زبان و ادبیات غنایی. دوره ۵. ش ۱۶. ص ۳۶-۲۵.
- قاسمی، زهرا و خراسانی، محبوبه (۱۳۹۷). «نقش تعلیمی استعاره‌های مفهومی زن در شعر پروین اعتصامی». کنفرانس بین‌المللی مطالعات زبان، ادبیات و فرهنگ.
- قائم‌نیا، علیرضا (۱۳۹۶). *استعاره‌های مفهومی و فضاهای قرآن*. تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- گیرتس، دیرک (۱۳۹۳). *نظریه‌های معنی‌شناسی واژگانی*. ترجمه کورش صفوی. تهران: علمی.
- مهدی‌پوره، زهرا و شهبازی، مریم (۱۳۹۹). «بررسی استعاره‌های مفهومی در داستان‌های کوتاه ایرانی». *رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری*. س چهارم. ش ۳۲. ص ۱۵۶-۱۴۰.
- هوشنگی، حسین و محمود سیفی پرگو (۱۳۸۸). «استعاره‌های مفهومی در قرآن از منظر زبان‌شناسی شناختی». *پژوهشنامه علوم و معارف قرآن کریم*. س اول، ش سوم، ص ۳۴-۹.

- Evans, Vyvyan and Green, Melanie (2006). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G, (1987), *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Lakoff, G, (1993), The contemporary theory of metaphor, In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 202–251), Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. Johnson, M, (2003), *Metaphors we Live By*, London: The University of Chicago Press.